

Giganti jihomoravského luhu v nesnázích

Mladen Kaděra, Pavel Dedek

Především díky obrovitým dubům letním na nivních loukách, částem luhu dodávajícím romantický až pohádkový ráz, se ještě hluboko v minulém století zrodila myšlenka přírodu celého rozsáhlého luhu chránit, nejnověji s neutuchajícím úsilím konečně dosáhnout vyhlášení CHKO Soutok. Až na výjimky však tyto stromy rychle odumírají, a to zřejmě z jediné příčiny:

dlouholetý výrazný deficit „krve luhu“ – vody z pravidelných záplav. Ke klíčovým podmínkám, jež umožní další existenci těchto symbolů jihomoravského luhu, proto bude zajistit obnovu vodního režimu, řadu let výrazně narušeného vodohospodářskými úpravami Moravy a Dyje, a pokračovat v cílených opatřeních v lesních porostech.

Obří duby letní (*Quercus robur*) v luhu dříve a dnes

Pátrání po historii většiny těchto stromů nás zavede přibližně na přelom 18. a 19. století, kdy se šlechtický rod Liechtensteinů (tehdejších majitelů území luhu) pustil do budování komponované krajiny Lednicko-valtického areálu. V té době byli duboví velicí mladými stromky v řídkých, i několikrát do roka zaplavovaných pastevních lesích. Jak totiž zjistili dendrologové, nyní je

většině těchto dubů jen něco málo přes 200 let, výjimečně nejstarším jedincům snad kolem 300 let. Jejich poměrně nízký věk překvapil nejen laiky, ale i řadu odborníků, jestliže solitérům starých dubů letních jinde v Česku je běžně 500 i více let, ač nejsou tak statné (jde o stromy odlišného ekotypu ze sušších půd) jako ty lužní jihomoravské. Existenci zde nečekaně „mladých starodubů“ vysvětluje jejich neuvěřitelná bývalá vitalita v ideálních podmínkách: solitérní růst ve vodou dobře zásobovaných náplavových

půdách a dokonalé oslunění. Proto se u nich také zvláště výrazně tvaroval habitus: hustší a košatější koruna, masivní větve, robustní kmen s vysokými hřebeny borky ad., což potvrzuje jejich prosperitu včetně vyšší schopnosti tvorby dřeva. Koncem 60. let minulého století, kdy si je první autor článku pečlivěji prohlédl, se jim dařilo dobře, byly hustě olistěné, jen tu a tam prosychaly a zcela ojediněle zasvítily v terénu luhu olýsalá souš.

Tyto takřka ideální podmínky trvaly až do doby, kdy pravidelná „zálivka“ celé záplavové plochy luhu během několika let skončila. Zřetelný zlom nastal v závěru 80. let, kdy po víceleté záplavové pauze, způsobené především výstavbou Novomlýnských nádrží, začaly tyto stromy na loukách i uvnitř porostů neuvěřitelně rychle odumírat. Zakrátko tak uschly celé stromy, jež se v důsledku pokročilého věku nedokázaly přizpůsobit poklesu hladiny podzemní vody o 0,5 až 1,5 metru (měřeno na různých místech). V r. 2006 provedla AOPK ČR spolu s Entomologickým ústavem AV ČR inventarizaci solitérních stromů v oboře Soutok, hlavně v partiích Pohanska a Lánů. U dubů šlo o 412 jedinců, z nichž 54 % už bylo zcela suchých a jen u 14 % vyhodnotili zdravotní stav jako dobrý (Čížek & Hauck 2008). Zatímco třeba i výrazné poškození osluňovaných částí kmene larvami tesaříka obrovského (*Cerambyx cerdo*) se na první pohled může zdát pro strom fatální, zachovalé lýko na severní straně přesto udrží strom v dostatečné síle ještě řadu let. Chybějící velká voda, na niž si duby zvykly (a dobře snášely i delší zaplavení), však dovede rozhodnout o smrti starého stromu

Žalostný pohled na donedávna jeden z nejkrásnějších obřích dubů na Pohansku. Foto Filip Trnka

Dožívající duby nespasí ani kvapem mizející voda z mělkých tůní po zřidkavých záplavách, dnes už většinou umělých. Foto Filip Trnka

Ačkoli enormní pozerky larev tesaříka obrovského (*Cerambyx cerdo*) na kmenech působí až odpuzivě, přesto nebývají tak rychle ničivé jako pronikavý pokles hladiny podzemní vody. Foto Filip Trnka

neobvykle rychle. V posledních letech zde sice probíhá občasné řízené povodňování odpouštěním větších průtoků z Novomlýnských nádrží, jenže jeho efekt je bohužel krátkodobý a objemem vody a plochou rozlivu nedostatečný. Pro zajímavost: Dnes nejstatnějším dubem v celém luhu, jenž má zároveň největší obvod kmene v prsní výšce, a to 820 cm (údaj z r. 2015), je jedinec rostoucí na louce nedaleko budovy archeologického výzkumu MU Brno. Druhým v pořadí by měl být Knížecí dub u Staré Dyje poblíž Janova hradu, od r. 2008 památný strom, jehož kmen má v obvodu o několik centimetrů méně.

Vzhledem ke kondici starých dubů platí i v pomalu vysychajícím luhu jednak vymezené životní podmínky v úzké souvislosti s lokalizací stanovišť (růst v zapojených lesních porostech až po solitérní na nivních loukách, vliv mozaiky úrovně hladiny podzemní vody v závislosti na vzdálenostech od řeky, tůní, lesních vodních kanálů apod.), jednak individuální růstové odlišnosti, zejména schopnost či možnost vytvořit mohutný, hluboko sahající křovový kořen. Proto často i ve skupině dubových obrů přibližně stejného věku najdeme stromy zcela suché, polámané nebo už vyvrácené, s výrazně či méně proschlými korunami, vzácně dokonce se všemi olistěnými větvemi a bez náznaků jakéhokoli nepřirozeného poškození.

Zánik většiny zbývajících gigantů se přibližuje

Jen sotva si lze představit jihomoravský luh bez těchto dubů, vnášejících do celého prostoru genia loci dávných časů. A zdaleka ovšem nejde jen o romantické pohledy jako vystřižené z děl mistrů krajinomalby, ale o klíčová stanoviště podstatné části zdejší pozoruhodné fauny, hlavně bezobratlých s potravními vazbami k dřevní hmotě v různých fázích rozkladu. I přes snahy o alespoň částečné vyřešení vodního režimu oblasti (kromě zmíněného řízeného povodňování také záměr zbudování migračně prostupného klapkového jezu na Dyji) je nutné přistoupit i k zásahům v lesních porostech.

Jejich cílem bude vytvořit další generaci „starodubů“ se schopností převzít pomyslné otěže nositelů estetických, ale hlavně biologických hodnot. Ve spolupráci s Lesním závodem Židlochovice se s nimi v posledních letech už začalo. Šlo o prosvětlení vybraných lesních okrajů s cílem uvolnit mohutnější duby od okolních mladších stromů, jež tyto duby ochuzovaly o světlo i vodu. Nyní se pokračuje i uvnitř porostů, a to výběrem mohutnějších stromů s dobře vyvinutým zavětvěním (často výstavky o generaci starší než okolní porost)

a výraznějším prosvětlením okolí. Do konce letošního roku by na základě rámcové dohody mezi Lesy ČR, s.p. a AOPK ČR z r. 2020 mělo být proředěno 700 ha porostů s převahou dubu (v rámci EVL Soutok-Podluží a EVL Niva Dyje), přičemž opatření cílí na starší porosty. Tak se, obrazně řečeno, zatáhne za záchranou brzdu, aby se rychlému propadu biodiverzity zabránilo poté, co v luhu definitivně zaniknou i poslední dosud ještě žijící dubové obři.

Je zřejmé, že celou situaci bude třeba řešit komplexněji. Součástí výše zmíněné rámcové dohody je proto i prosvětlování v mladších než šedesátiletých porostech (80 ha do konce r. 2029). V tomto případě je již cílem vychovávat mladé duby, schopné zareagovat na vyšší míru oslunění vytvářením rozložitější koruny. Detailněji o navrhovaných a dílem již realizovaných změnách ve způsobu lesnického hospodaření pojednává následující článek. ■

Seznam literatury najdete na www.casopis.ochranaprirody.cz